

/6/ QUERE BONOS MORES

Quere bonos mores je promluvou při společné determinaci **Mikuláše z Jistebnice** a **Mikuláše z Miličína 11. března 1401**.

Soupis pramenů: B–S č. 36.

Překlad podle edice: A. Schmidtová, *Positiones*, s. 62–65, komentář s. 224–225 (původní edice Höfler, *Geschichtschreiber II*, s. 104–106).

Překlady: M. Svoboda, s. 19–22; E. Stein, s. 61–67.

Rukopisy: NK Praha, X D 10, 113v^b–114r^b; NK Praha X E 24, 306r–307v.

Pokud bychom chtěli intenci této rekomendace vyjádřit v češtině, mohli bychom snad sáhnout k příslovecnému „S poctivostí nejdál dojdeš“. Řečník přece mluví o chůzi, o pohybu: o volbě směru, o správné cestě, jíž jsou právě ony „dobré mravy“ („poctivost“ českého úsloví), o cíli, jehož má být dosaženo, a tím je nejen získání akademické hodnosti, ale také záchrana člověka, jeho spása.

Od většiny ostatních textů se tato pochvalná promluva liší tím, že jsou jejím předmětem dva kandidáti, oba křesťním jménem Mikuláš (M. z Jistebnice, M. z Miličína). Mikuláš z Miličína je Husův žák, který se v příštích letech uplatňuje v okruhu spolupracovníků svého učitele, vystoupil na Husově kvodlibetu v r. 1411, od téhož roku působil jako kazatel v Betlémské kapli – tak je několikrát zmíněn v Husově korespondenci.¹ Husovo autorství bylo předmětem pochybností, rekomendace však má významné shody s textem *Recte vivas*, kde je Hus jako autor uveden přímo rukopisem, má podobnosti s promluvou *Quere quid sit virtus* a též její styl a struktura odpovídají nesporným Husovým textům. Anežka Schmidtová ji pokládá za řeč Husovu a právě ona ji spojila s determinací Mikuláše z Jistebnice

1 *Magistri Iohannis Hus Quodlibet*, s. 189–194; *M. Jana Husi Korespondence a dokumenty*, ed. V. Novotný, Praha 1920, č. 30, s. 93–94; č. 47, s. 137–139; č. 132, s. 276–279 (list ze žaláře z 16. června 1415); č. 164, s. 335–337 (Přátelům v Čechách, asi 5. VII. 1415). Srov. J. Tříška, *Životopisný slovník*, s. 407.

a Mikuláše z Miličina. Na začátku promluvy autor navazuje na slova mistra Jeronýma; kdo to byl, nevíme, pravděpodobně zde máme odkaz k předchozímu průběhu této promoce, kde mohl kdokoli z přítomných mistrů vystoupit v rozpravě ke kvestii jednoho z kandidátů. (Není vyloučeno, že to byl Jeroným Pražský, třebaže měl v té době pouze titul bakaláře, magisteria dosáhl v Paříži v roce 1405.)

Autor uvádí původ citovaného tématu „Usiluj o dobré mravy“ (*Quere bonos mores*) u „Bernarda, autora skladby O pohrdání světem, známého učitele chlapců“ – *verba proposita scribit Bernhardus auctor De contemptu mundi, parvulorum instructor generalis*. Steinův překlad zde k Bernardovu jménu dodává „sv.“, myslí tedy na Bernarda z Clairvaux, Schmidtová u citátu konstatuje *non inveni*. Hledáme-li ve středolatinšské literatuře autora jménem Bernard, který je také autorem spisu *De contemptu mundi*, najdeme jej v Bernardovi z Cluny (z Morlas, první pol. 12. stol.), verš *Quere bonos mores thesauros interiores*, jak jej rekomendace cituje dále, v *De contemptu* není, najdeme jej ale ve skladbě tradované mj. pod názvem *De vanitate mundi*. Husova charakteristika Bernarda *parvulorum instructor generalis* snad nemluví o jeho učitelské činnosti v klášterní škole, nýbrž naznačuje, že jeho dílo jako by patřilo k běžné školní četbě.²

Usiluj o dobré mravy

Vážení mistři a páni! Vaším ctihodnostem se již stalo zřejmým a jasným, jak vyložil a prokázal vážený mistr Jeroným, že „pohyb ustane, jakmile dospěje k cíli“³; smíme tedy našeho determinanta k onomu cíli pobízet a navádět, aby bylo cíle dosaženo a pohyb aby ustal. Kdo usiluje⁴ o cíl, usiluje o dobro; kdo usiluje o vyšší cíl, usiluje o vyšší dobro; a kdo usiluje o nejvyšší cíl, ten usiluje o dobro nejvyšší, a protože dobro je tím lepší, čím je svobodnější,⁵ je třeba o nejlepší dobro usilovat svobodným rozhodnutím. Náš kandidát s oporou slov svého nejmilejšího kolegy přisoudil svobodu rozhodování všem lidem, a jelikož on sám je také člověkem, pak, souhlasí-li s touto tezí, nemůže odejmout svobodu rozhodování ani sobě. Předmětem svobodného rozhodování je ovšem, jak svorně doznali oba naši uchazeči, dobro i zlo, a tak pokud chce tento náš uchazeč dospět k nejlepšímu cíli, po jehož dosažení ustává pohyb, musí svobodnou vůli zdokonalovat v dobrých mravech.

2 V nejstarších dochovaných katalogích knihoven pražské univerzity je evidován text *De contemptu mundi* dvakrát, z toho jednou s Bernardovým jménem, v obou případech jde o dnes ztracený rukopis (desiderát): *Catalogi librorum vetustissimi Universitatis Pragensis – Die Ältesten Bücherkataloge der Prager Universität*, ed. Z. Silagiová – F. Šmahel, Turnout 2015, s. 79, I 8, a s. 96, L 10 (vícekrát titul *De contemptu mundi* pod Aureliem Augustinem). Truhlářův *Catalogus codicum* eviduje *Liber* (resp. *Carmen*) *de contemptu mundanorum* pod jménem Bernarda z Morlas v rukopisech NK Praha, III G 12 a XI C 4, o skladbu *De contemptu mundi* se však nejedná.

3 Guillelmus Ockham, *Quaestiones variae* IV, s. 100, 106.

4 *Quaerere*, sloveso, které je nositelem významu tématu (*quere bonos mores*), má význam „hledat“, ale také „vyhledávat, snažit se, usilovat o něco“.

5 Srov. Thomas Aquinas, *Summa contra gentiles* III, 138, 1.

Neboť tak se jde k cíli, po jehož dosažení pohyb skončí⁶ – a to násilný pohyb:⁷ „vláčení, smýkání, narážení a víření“⁸. A je to dobré ukončení, pak přece nastane klid. A skutečný klid si nežádá pohyb násilný, ale dobrovolný pohyb svobodného rozhodování, jemuž se předkládá dobro a zlo, ctnost a neřest, život a smrt. Ty, kdo se svobodně rozhoduješ, odvrát se od zla a vykroč k dobru, pohrdni neřestí a zvol si ctnost, tak unikneš smrti a nalezneš život; pokud bys jednal jinak, život pozbudeš, nalezneš smrt a půjdeš, kam nechceš. Kdo jsi moudrý, rozuměj, chceš-li. Říkám to všem, vztahuji to i na sebe, a k tobě, Mikuláši, se pro stručné napomenutí obracím tímto stručným výrokem: **Usiluj o dobré mravy.**

Ctění mistři a ctihodní pánové! Uvedená slova **Usiluj o dobré mravy**, píše Bernard, známý učitel chlapců, autor spisu O pohrdání světem.⁹ Opírám se o jeho učení a o pověření fakultou svobodných umění, která vyzývá každého svého studenta k ctnostným mravům, oslovuji tedy našeho kandidáta: **Usiluj o dobré mravy!** Protože když hledáš, najdeš, a nehleď-li, ztratíš i to, co máš. Nepromarni tedy v zahálce to, co jsi našel, ale **usiluj o dobré mravy**, otevři oči, zvedni víčka a

„spi jen tolik, co musíš“,¹⁰

„raději stále bdi a neoddávej se spaní,

protože zahálkou dlouhou se vždy jen neřesti živí“,¹¹

jak praví velký mravokárce Cato. A tak příliš dlouho neodpočivej, ale **usiluj o dobré mravy**,

buď rychlý, utíkej o závod s větrem a zahálku vyžeň,

neboť

„jestli zaženeš lenost, luk Amorův pozbude moci,

odmítneš svatební louče, leží a neplanou již,“

jak říká Ovidius v Lécích na lásku.¹² Tedy – **usiluj o dobré mravy.**

6 Srov. Guillelmus Ockham, *Quaestiones variae* IV, s. 100, 106.

7 Srov. Aristoteles, *Physica* IV, 8 (Bekker 215a).

8 Aristoteles, *Physica* VII, 2 (Bekker 243a).

9 Verše *Quere bonos mores* Hus pravděpodobně převzal z díla Bernarda Cluniacensis (Morlanensis) *De vanitate mundi*, který je dnes dostupný v nefoliovaném tisku z r. 1610. Tentyž verš uvádí i Waltherův soupis (23144). Celá skladba vyšla i v řadě *Patrologia Latina* pod názvem *Carmen paraeneticum ad Rainaldum*, jejíž znění se od Husem užitých veršů poněkud odlišuje (srov. tamtéž 1311A). Na dalších místech, kde Hus tento verš cituje, odkazujeme na starý tisk a na Walthera. Citováno též v rekomendacích *Recte vivas* a *Quere quid sit virtus*.

10 *Catonis Disticha*, Breves sententiae 19. Citováno též v rekomendacích *Recte vivas*, *Instrue preceptis animum* a *Da adverbia*.

11 *Catonis Disticha* I, 2. Citováno též v rekomendacích *Recte vivas* a *Instrue preceptis animum*.

12 Ovidius, *Remedia amoris* 139–140 (přel. R. Mertlík, *O lásce a milování*, upraveno).

Snad namítneš: Kde mám hledat, co mám hledat a proč o to mám usilovat? Na to ti, Mikuláši,¹³ odpovím: Hledej v sobě samém – tolik na otázku kde. Vyhledej dobré mravy – tolik na otázku co. Usiluj o ně kvůli sobě samému, aby ses zachránil – tolik na otázku proč.

Usiluj tedy o dobré mravy v sobě samém, poněvadž

„ctnost se nehledá vně“.¹⁴

Ctnost je ozdobou ducha, proto se nehledá vně. Ctnost je vnitřním pokladem, proto se nehledá vně. Vyslechni slova tématu a co k němu patří, tedy poklady vnitřní, vždyť jeho autor Bernard říká:

„Usiluj o dobré mravy, ty cenné poklady vnitřní.“¹⁵

Dobré mravy jsou vnitřním pokladem. Nejsou jím zlato ani peníze ani hmotný dostatek, to vše totiž obvykle ctnostem spíš ubírá, než by je zvětšovalo. Dokládá to Gualter v první knize *Alexandreidy*:

„Peníze obvykle pokazí mravy, a ne že je zlepší.“¹⁶

Proto neusiluj o peníze, ale raději **usiluj o dobré mravy**, neboť

„kdo má bohatství v ctnosti,
koho povznáší mravnost, má víc, než kdyby měl zlato,
kdo uvnitř oplývá ctnostmi, je lhostejný ke vnějším věcem.“¹⁷

Tak tedy

„usiluj o dobré mravy, ty cenné poklady vnitřní“.¹⁸

Nedbej na drahokamy, pohrdej zlatem, tak získáš skutečný poklad. Poslyš, jak tě vybízí autor našeho tématu:¹⁹

„Shromažďuj lepší poklad, než jsou snad perly a zlato,
usiluj o dobré mravy, ty cenné poklady vnitřní.“

13 Ed. „Nicolae“, rukopis NK Praha, X D 10 „Mathee“, rukopis NK Praha, X E 24 zkratka „N“.

14 Gualterus de Castellione, *Alexandreis* I, 99. Citováno též v rekomendaci *Quere quid sit virtus*.

15 Výše pozn. 9.

16 Gualterus de Castellione, *Alexandreis* I, 96.

17 Gualterus de Castellione, *Alexandreis* I, 100. Citováno též v rekomendacích *Veniat cuculus* a *Quere quid sit virtus*.

18 Výše pozn. 9.

19 Tamtéž.

Hledej ve svém nitru, poznávej sám sebe, odhod' vše hanebné, zdánlivě krásné, vždyť právě tím budeš usilovat o dobré mravy, ty cenné poklady vnitřní. Vidíš tedy, co a kde nalezneš, totiž dobré mravy v sobě samém. A tak **usiluj o dobré mravy**.

Máš-li je, **usiluj o dobré mravy** dál, aby ses z mladíka stal mužem. Tehdy dojdeš do středních let mravnosti, poněvadž dosáhneš zralého věku ctností, k němuž nikdy nedojdou ti, kteří nezačali růst ve věděni a mravnosti. Ty jsi ovšem růst ve věděni začal, usiluj tedy také o dobré mravy. Chceš-li dojít k vrcholu svých let, pospěš si, ať do zralého věku ctností (jako do středních let) dospěješ. To mluvím o letech mužných, nazvaných podle mužné ctnosti, a mám přitom na mysli léta zásluh, nikoli léta měřená časem. O kolik pokročíš v ctnosti, o tolik vyrosteš, a proto **usiluj o dobré mravy**. Pokud člověk dosáhne vrcholu ctností, završí střední věk, poněvadž tím jako by dospěl do zralých zasloužilých let.

A tak **usiluj o dobré mravy**, buď si však vědom, že těm, kteří rostou, strojí úklady nedbalost, a na ty, kdo už dospěli, číhá pýcha. Nedbalosti se proto vyvaruj a **usiluj o dobré mravy**. Pak zamítej pýchu. Neboť kolik zanedbáš, o tolik se tvůj růst zase zmenší, jako bys šel pozpátku; ti, kdo jsou přistiženi při nedbalosti, se určitě budou muset vrátit zpátky na začátek. A mysl, která se užuž vidí, jak vzrostla k vrcholu ctností a důstojnosti, se hned pyšně vyťahuje; jenomže čím víc se kdo pyšně vyťahuje, tím hlouběji a tvrději padá dolů opuštěn Bohem. Abys tomuhle unikl, **usiluj o dobré mravy**, vyvaruj se nedbalosti a zamítej pýchu,

„pokorný buď a umírněný“,²⁰ protože
„bezpečně půjdeš jen středem.“²¹

Ctnost je dosažitelná obtížně, sídlí uprostřed a vládne mravům; a tak **usiluj o dobré mravy**. Ptáš-li se, jakým způsobem, tady ten způsob máš: buď člověk vlídný, pohotově soucitný, ochotně pomáhej a spolu s Filosofem buď přesvědčen, že více štěstí přináší dávat než přijímat.²² Snadno odpouštěj a nesnadno se poddávej hněvu, nelibuj si v pomstě a buď vždy vnímavý k potřebám přátel stejně jako k potřebám vlastním, buď mírotvorem mezi útočníky, buď klidný mezi zuřivci, bláznivým domlouvej, vzbouřence napomeň domluvou, lenochy probouzej a „se všemi žij v pokoji, pokud to záleží na tobě“.²³ I poruší-li pokoj bezbožní lidé, ty jej zachovej, je však miluj a měj v nenávisti jejich neřesti; když tak tvůj pokoj mírnou domluvou přemůže neklid i v srdcích špatných lidí, tvůj pokoj musí být zachován bez újmy.

20 *Facetus (Cum nihil utilius)* 14; Walther 29733.

21 Ovidius, *Metamorphoses* II, 137. Citováno též v rekomendaci *Principatus virum ostendit*.

22 Srov. *Auctoritates Aristotelis*, *Ethica* IV, č. 61, s. 237 (Bekker 1120–1121).

23 Ř 12, 18.

Ty snad řekneš: Příkladuješ mi věc nesnadnou, ukládáš mi těžkou práci, když říkáš: **O dobré mravy usiluj** a přitom zachovávej pokoj s nepokojnými, jichž je nekonečně mnoho, a dobrých je velmi málo. Málo je těch, kdo usilují o dobré mravy, méně těch, kteří druhé k dobru vedou, a mnoho je těch, kteří jednají špatně a dobrým brání jednat dobře. Mikuláši,²⁴ máš pravdu, ctnost je dosažitelná obtížně, poněvadž ona je ze všeho nejlepší, neřest je to nejhorší. Proto se vyhýbej neřesti a **usiluj o dobré mravy**, nejednej špatně a nechť ti špatní lidé v konání dobra nebrání: jejich lichotkami máš opovrhovat, jejich urážkám nemáš přikládat žádnou váhu; raději strp, že tě špatní lidé budou nenávidět, než aby tě velebili, neboť tak budeš usilovat o dobré mravy a ty tě přivedou k poctám: nyní k hodnosti bakaláře, posléze k hodnosti magisterské a především do království ctností.

Ve jménu <svaté a nerozdílné Trojice>.

24 Ed. „Nicolae“, rukopis NK Praha, X D 10 „Mathee“, rukopis NK Praha, X E 24 zkratka „N“.

